

Лекція 3
ФІЗІОЛОГІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ВТОМИ ТА
ПРИЧИНИ ЇЇ ВИНИКНЕННЯ

Вовканич Л.С., 2020/2021 н.р.

План

1. Сучасне уявлення про втоми.
2. Роль функціональних змін у ЦНС у розвитку втоми.
3. Роль змін функціонального стану нервово-м'язового апарату у розвитку втоми.
4. Роль змін у функціонуванні вегетативних систем організму у розвитку втоми.
5. Особливості розвитку втоми при м'язовій роботі різного характеру.

1. Сучасне уявлення про втому

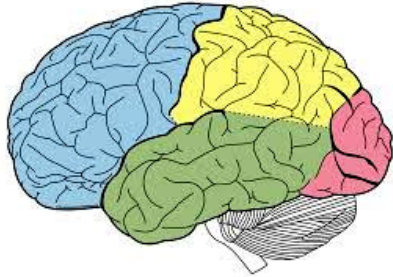

Втома - це тимчасовий фізіологічний стан організму, що **виникає** в результаті розумової або фізичної діяльності і **супроводжується** зниженням працездатності, порушенням координації рухових і вегетативних функцій та суб'єктивним відчуттям втоми.

Групи теорій втоми

Центральні

(І.М.Сеченов, 1903 р.)

Периферичні

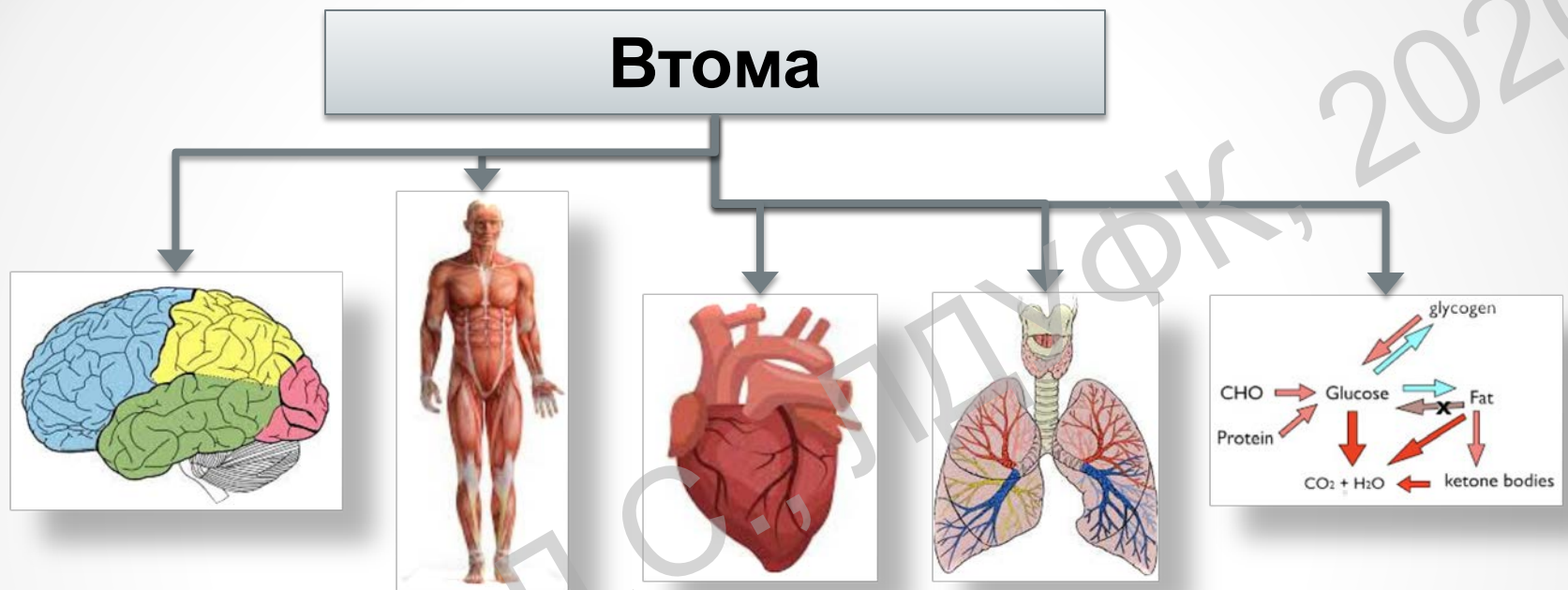
Виснаження (АТФ, КрФ, Глікоген) М.Шифф, 1868 р.

Засмічення (АДФ, молочна к-та) Е. Пфлюгер, 1872 р.

Отруєння (аміак, кенотоксини) В. Вейхард, 1912 р.

Задушення М. Ферворн, 1903

Комплексність явища втоми

Провідна система

Первинне погіршення

Вторинне погіршення

Провідний механізм втоми

Фази розвитку втоми

Фаза розвитку	Прояви та механізми
Прихована (компенсована)	Зміни координації рухових і вегетативних функцій, мобілізація резервів
Явна (декомпенсована)	Порушення координації та зниження працездатності, резерви систем вичерпані
Відмова від роботи	Зміни в організмі критичні, але зворотні
Смерть від втоми	Зміни в організмі незворотні

Фізіологічне значення втоми

Захист від
перевтоми

Стимуляція процесів
відновлення

Основні чинники, що впливають на швидкість розвитку втоми

Прояви втоми

Зовнішні

- порушення координації, сповільнення рухів
- зниження працездатності (темпу виконання вправи)
- надмірна пітливість
- різке почервоніння шкіри
- задишка

Внутрішні

- **зниження показників** діяльності органа чи системи
- **підвищенні рівня мобілізації** функціональних резервів
- **зменшенні ефективності** функціонування органа чи системи

2. Роль функціональних змін у ЦНС у розвитку втоми

Втома ЦНС

Первинне погіршення

(механізм позамежного гальмування при тривалій чи напруженій роботі)

Вторинне погіршення

(інтенсивні фізичні навантаження: гіпоксія, гіпертермія, гіпоглікемія, зміни рН, зміни водно-сольового балансу, зміни концентрації гормонів тощо)

Ознаки: порушення координації функцій організму (рухових та вегетативних), виникнення відчуття втоми (*втомленість*)

Прояви втоми

Зовнішні

- порушення координації, сповільнення рухів
- зниження працездатності (темпу виконання вправи)
- надмірна пітливість
- різке почервоніння шкіри
- задишка

Внутрішні

- **зниження показників** діяльності органа чи системи
- **підвищенні рівня мобілізації** функціональних резервів
- **зменшенні ефективності** функціонування органа чи системи
- **погіршення результатів** функціональних проб

Прояви втоми ЦНС

- Погіршення координації (уповільнення) рухів
- Погіршення реалізації нових, складних рухових навичок
- Ослаблення умовних рефлексів
- Наростання тремору кінцівок
- Збільшення ЛЧРР
- Зменшення часу статичного балансування
- Погіршення показників орто- і клиностатичної проби

Роль втоми ЦНС у різних зонах відносної потужності

Максимальна	Субмаксимальна	Помірна
Втома внаслідок значного темпу виконання вправи	Втома внаслідок значного темпу виконання вправи	Втома внаслідок значної тривалості та монотонності вправи

3. Роль змін функціонального стану нервово-м'язового апарату у розвитку втоми

Втома нервово-м'язового апарату

Первинне погіршення

(зміни у скоротливому апараті, нервово-м'язових синапсах, системі електромеханічного спряження м'язових волокон)

Виснаження

Забруднення

Отруєння

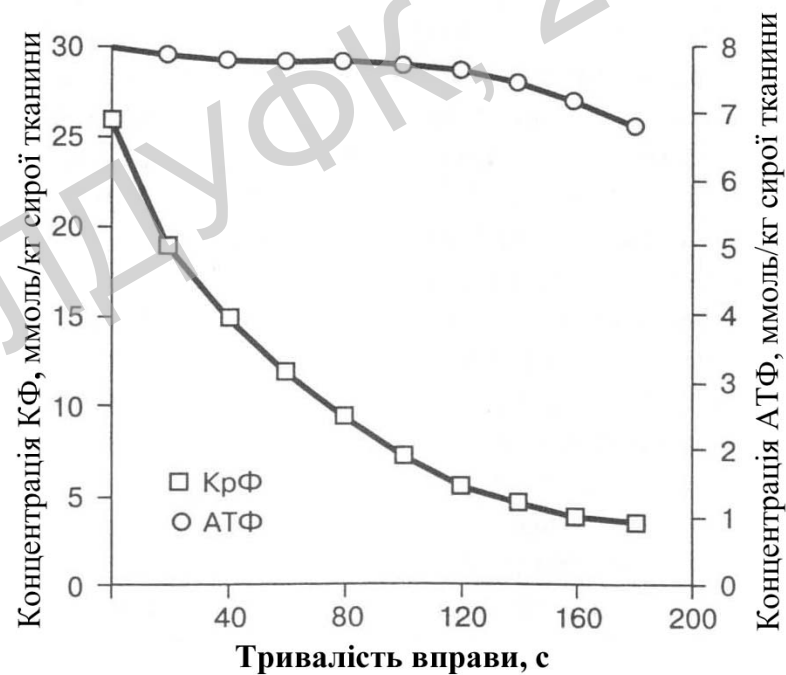
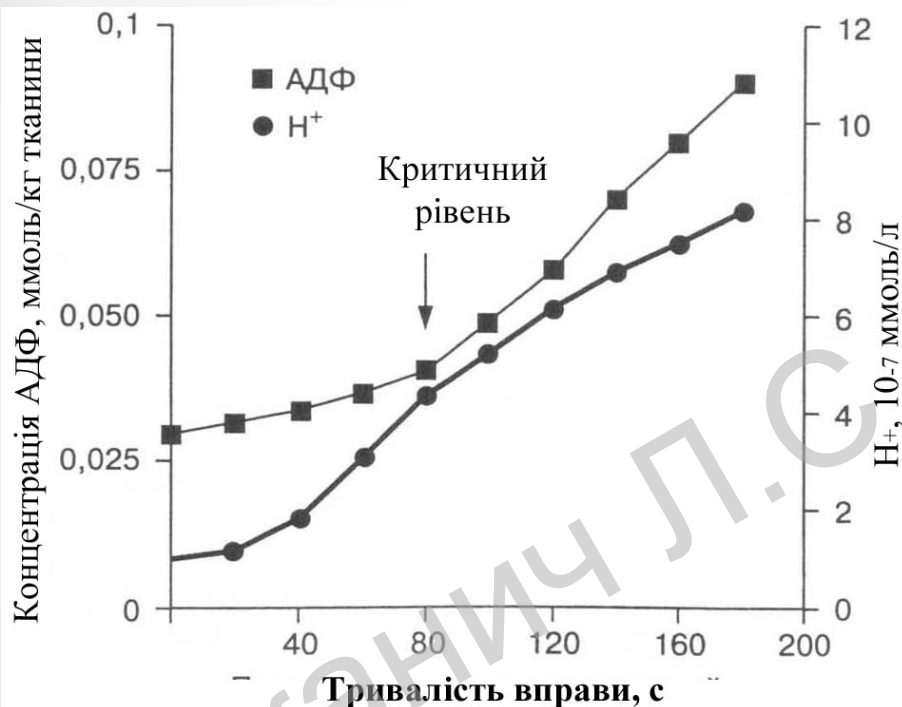
Гіпоксія

Вторинне погіршення

(порушення координації скорочень з боку ЦНС)

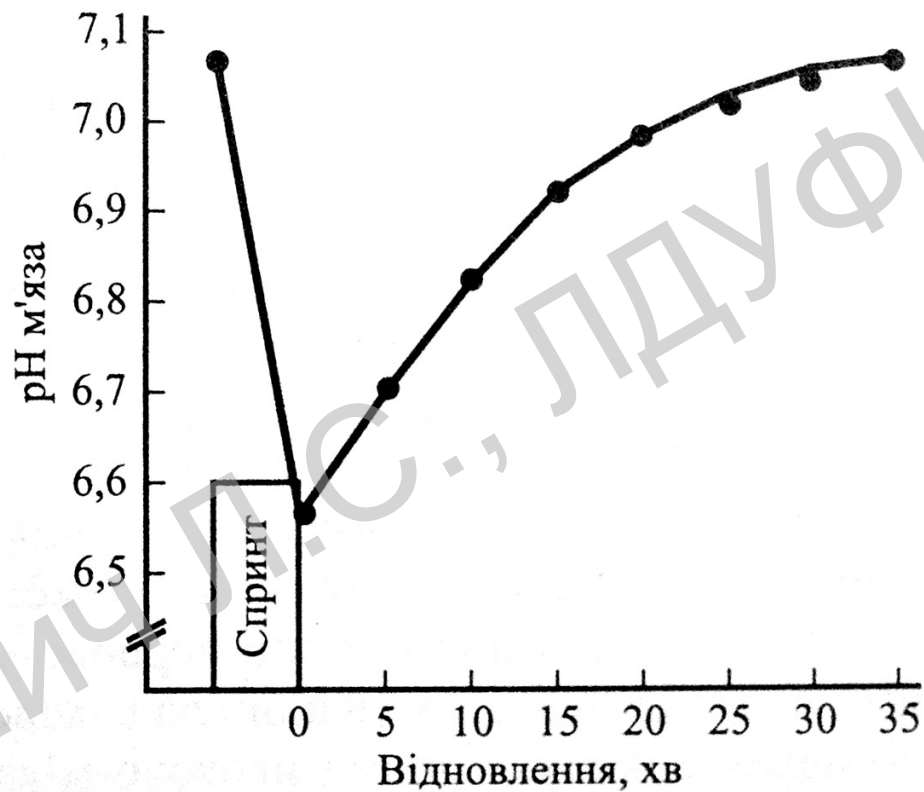
Погіршення функціональних показників м'язів
(збудливість, скоротливість, провідність)

Прояви «забруднення» і «виснаження» у м'язовій системі при роботі різної потужності

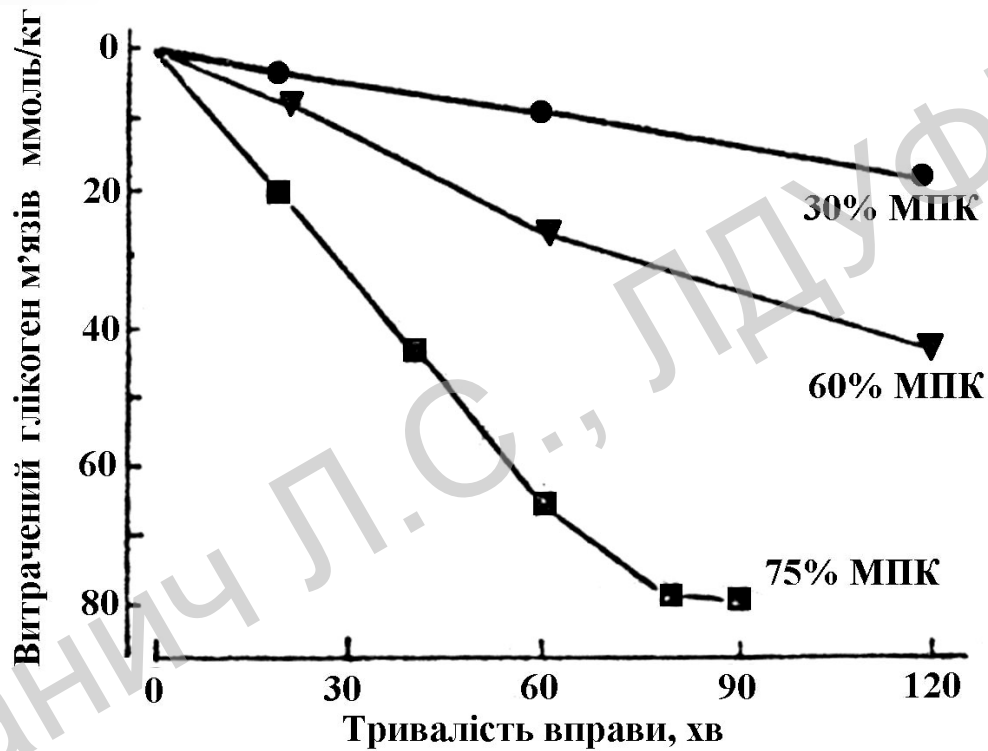
Максимальна і субмаксимальна потужність

Прояви «забруднення» у м'язовій системі

Субмаксимальна потужність

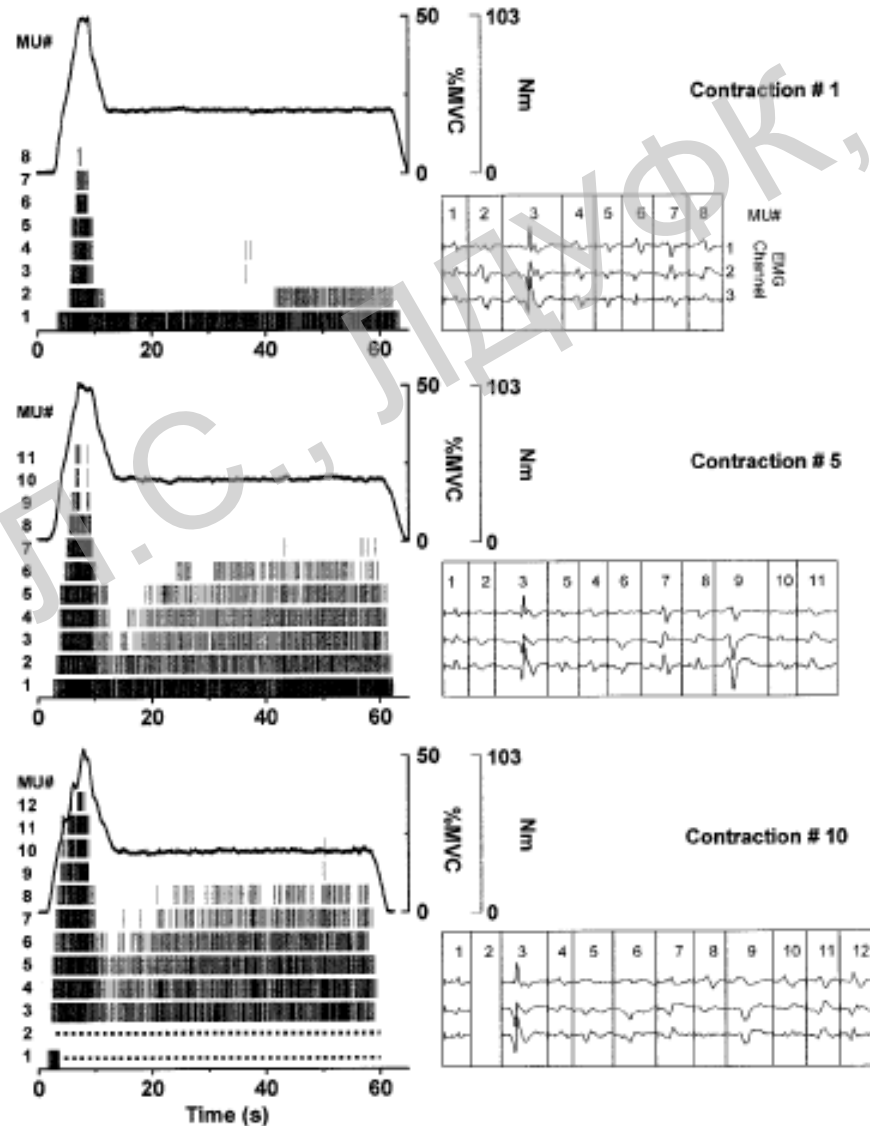
Прояви «виснаження» у м'язовій системі

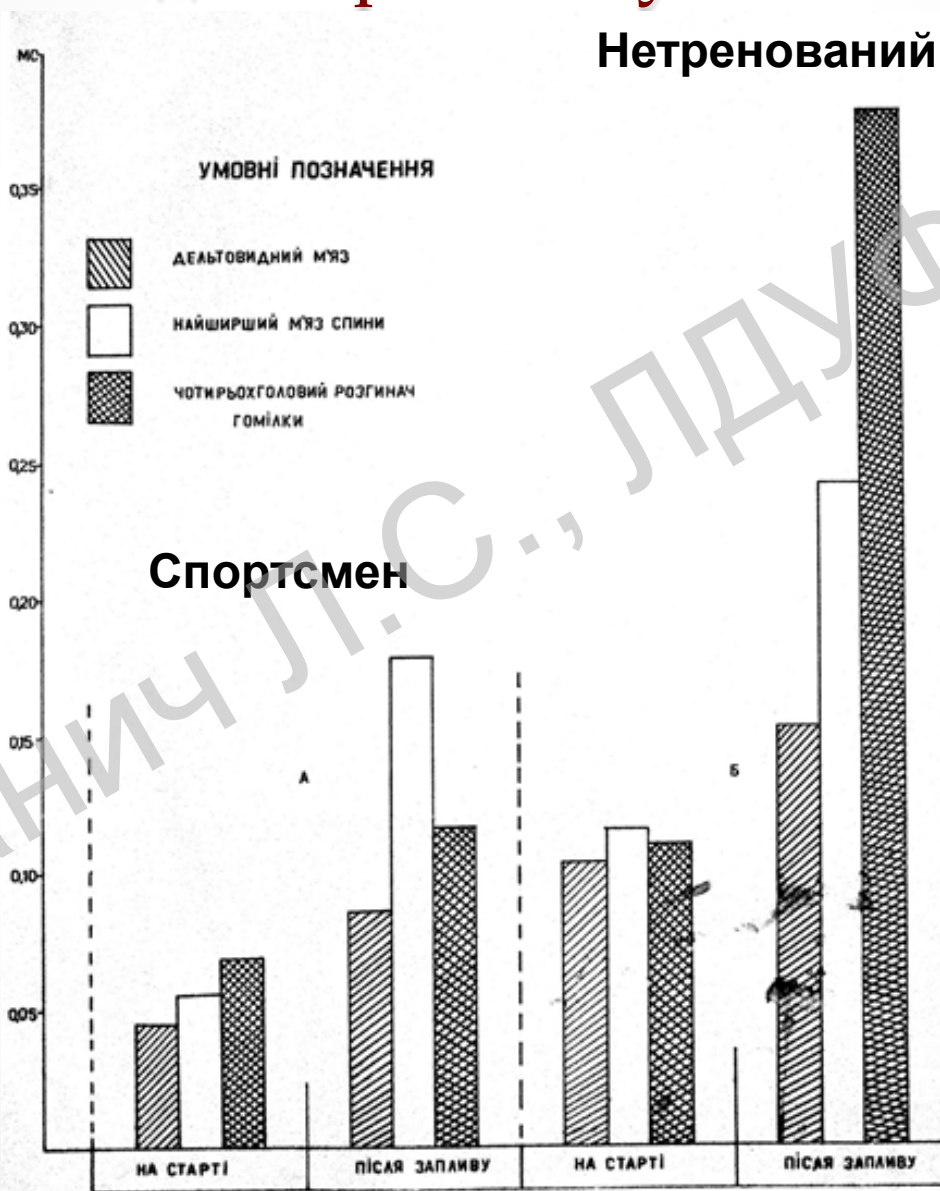
Велика і помірна потужність

Вторинні механізми втоми: порушення координації з боку ЦНС

Вплив втоми на характер рекрутування РО 1- 10 скорочення

Зміни збудливості нервово-м'язового апарату під час розвитку втоми

Прояви втоми

Зовнішні

- порушення координації, сповільнення рухів
- зниження працездатності (темпу виконання вправи)
- надмірна пітливість
- різке почервоніння шкіри
- задишка

Внутрішні

- **зниження показників** діяльності органа чи системи
- **підвищенні рівня мобілізації** функціональних резервів
- **зменшенні ефективності** функціонування органа чи системи
- **погіршення результатів** функціональних проб

Прояви втоми нервово-м'язового апарату

- Знижується сила скорочень (метод - динамометрія)
- Знижується швидкість розслаблення м'язів (метод - ЕМГ)
- Знижується збудливість (реобазис, хронаксія, метод - хронаксиметрія)
- Знижується коефіцієнт корисної дії м'язів (метод - ергографія)
- Зменшується амплітуда тону м'язів, збільшується тону спокою, може розвинути *контрактура* (метод - міотонометрія).
- Погіршується внутрі- і міжмязева координація, збільшується амплітуда електричної активності, вона стає несинхронною (метод - ЕМГ).

4. Роль змін у функціонуванні вегетативних систем організму у розвитку втоми

Втома вегетативних систем

Первинне погіршення

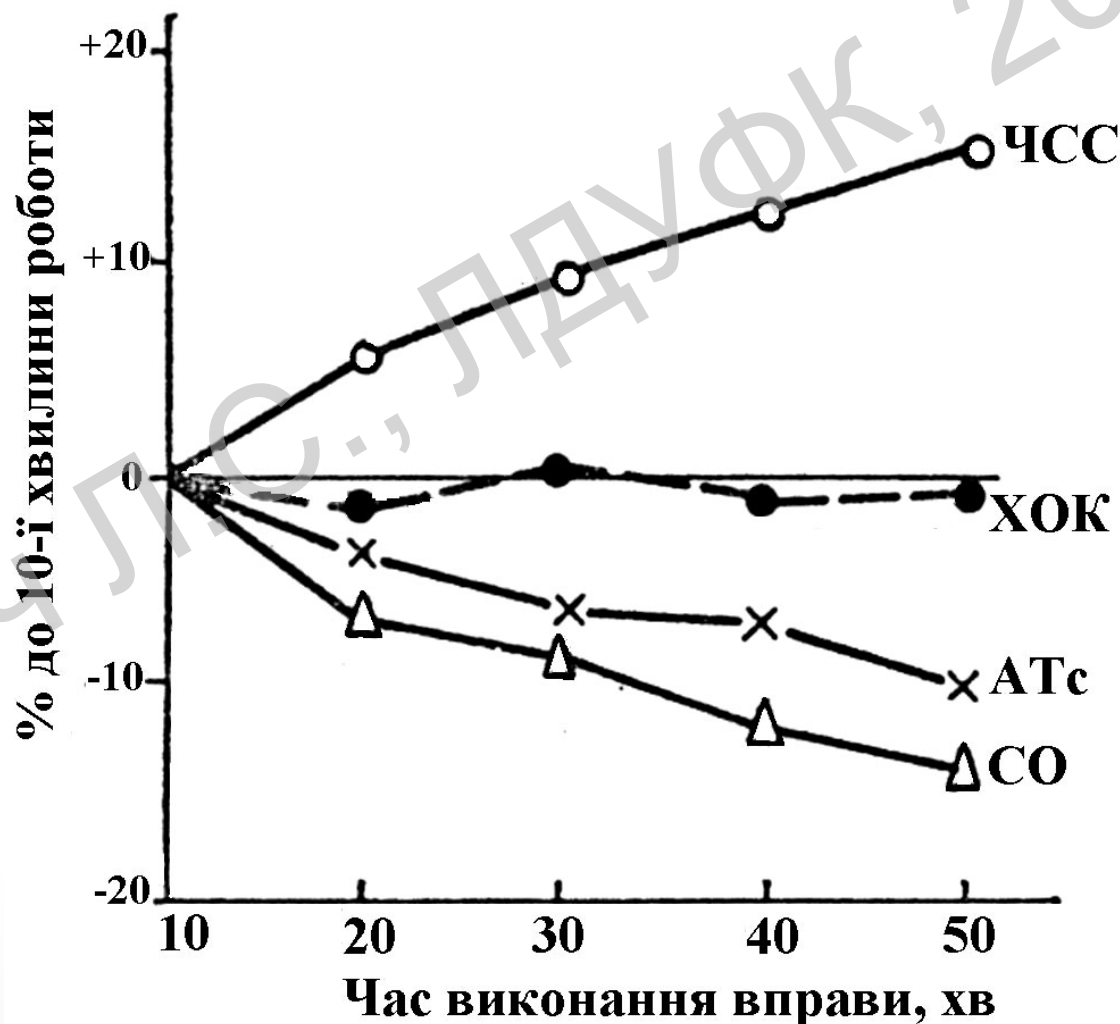
(погіршення діяльності внаслідок посиленого функціонування)

Вторинне погіршення

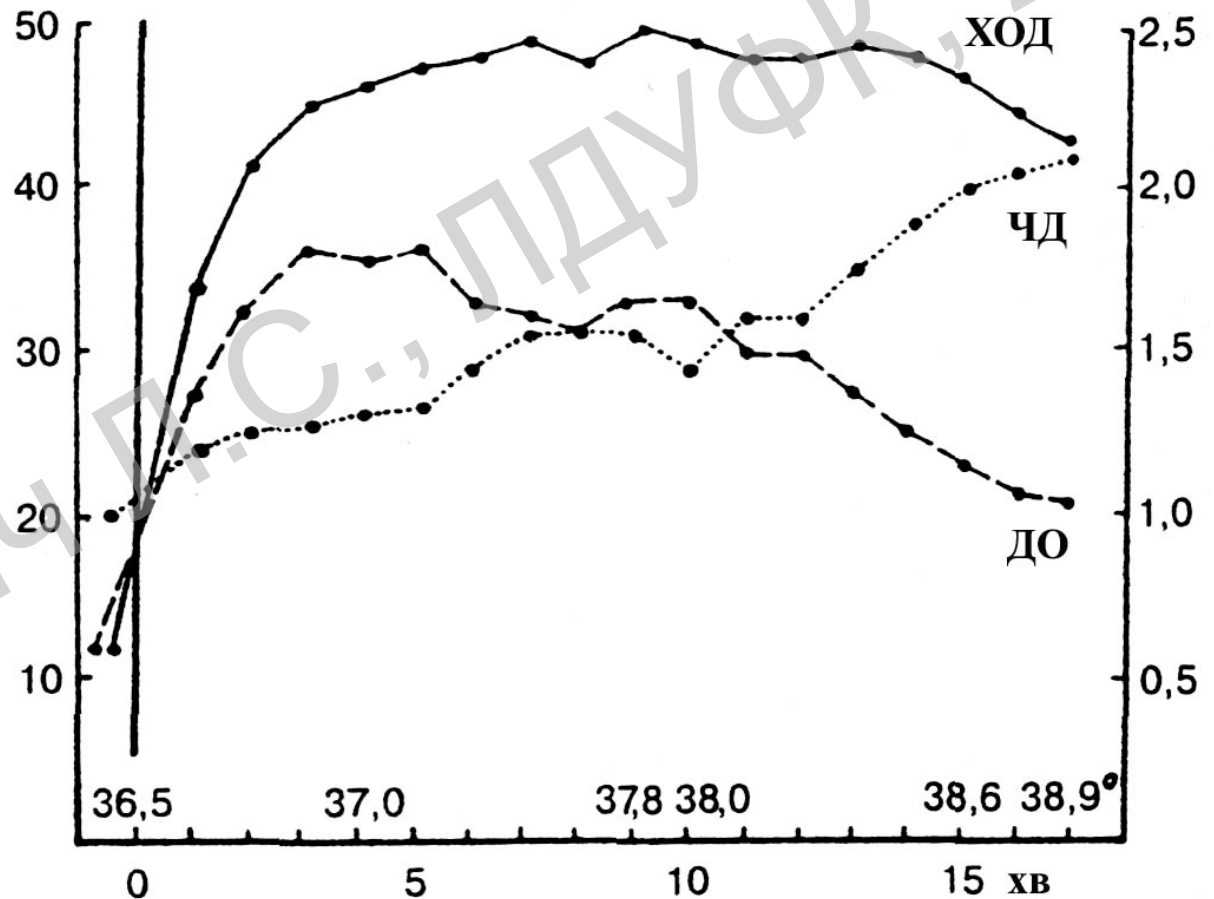
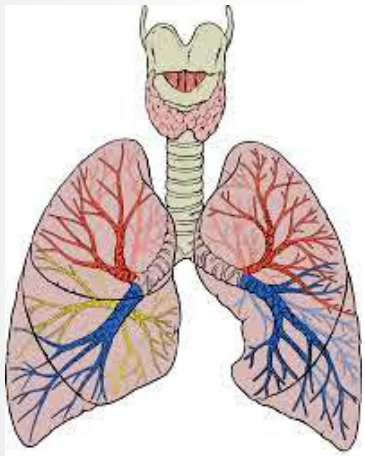
(порушення координації діяльності з боку ЦНС)

Порушення у координації вегетативних функцій організму, порушення енергозабезпечення мязової діяльності

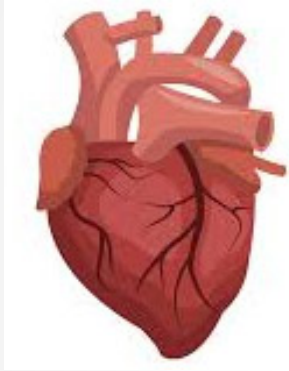
“Дрейф” показників серцево-судинної системи під час розвитку втоми

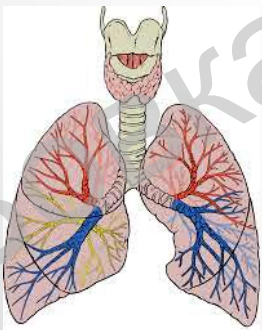
“Дрейф” показників дихальної системи під час розвитку втоми

Прояви втоми серцево-судинної і дихальної систем

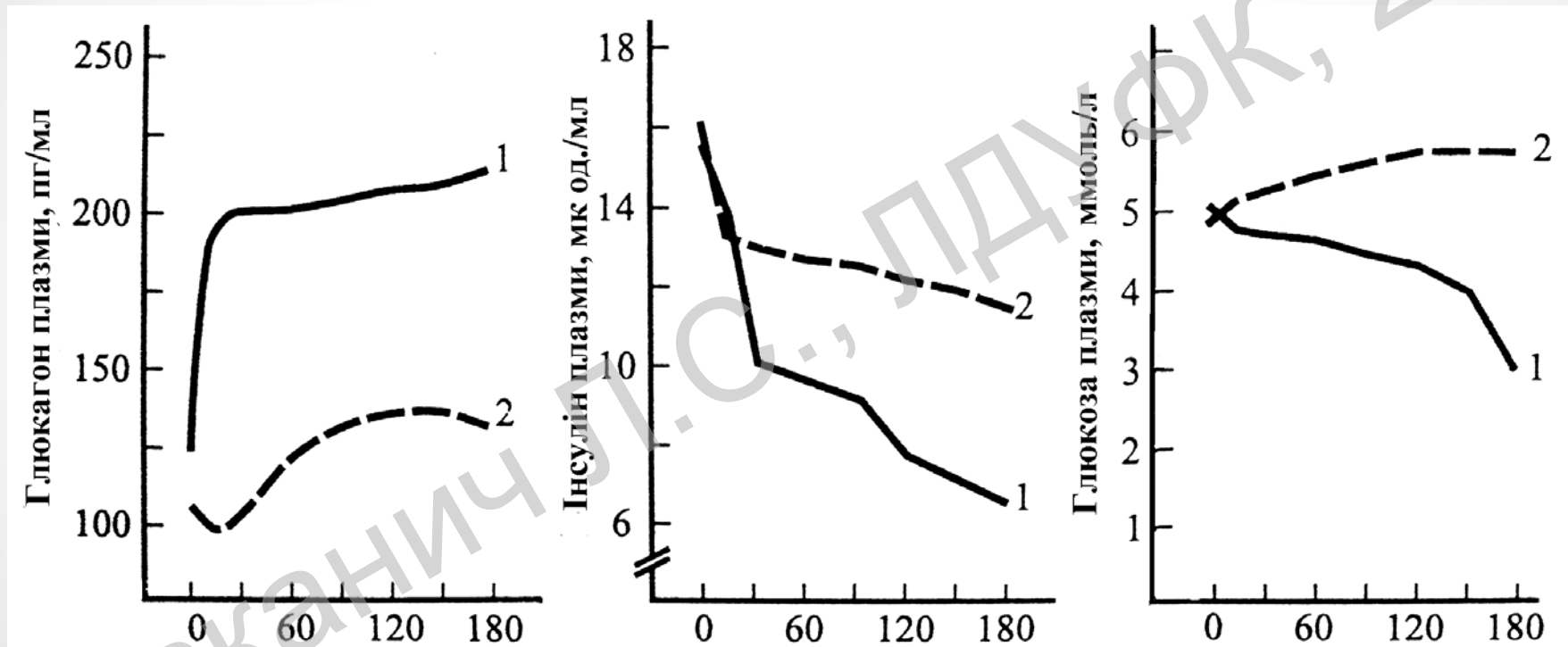

- зменшення CO і ХОК
- різке підвищення ЧСС
- зниження АТд (феномен «нескінченного тону»)
- зміни ЕКГ – зменшення висоти зубця Т, збільшення тривалості електричної систоли, погіршення провідності, екстрасистолія.
- зміни тону судин (зокрема шкіри)
- атипова відповідь на функціональні проби

- висока частота дихання при одночасному зменшенні ДО і ХОД
- зменшення ЖЕЛ
- скорочення часу проб Штанге та Генчи

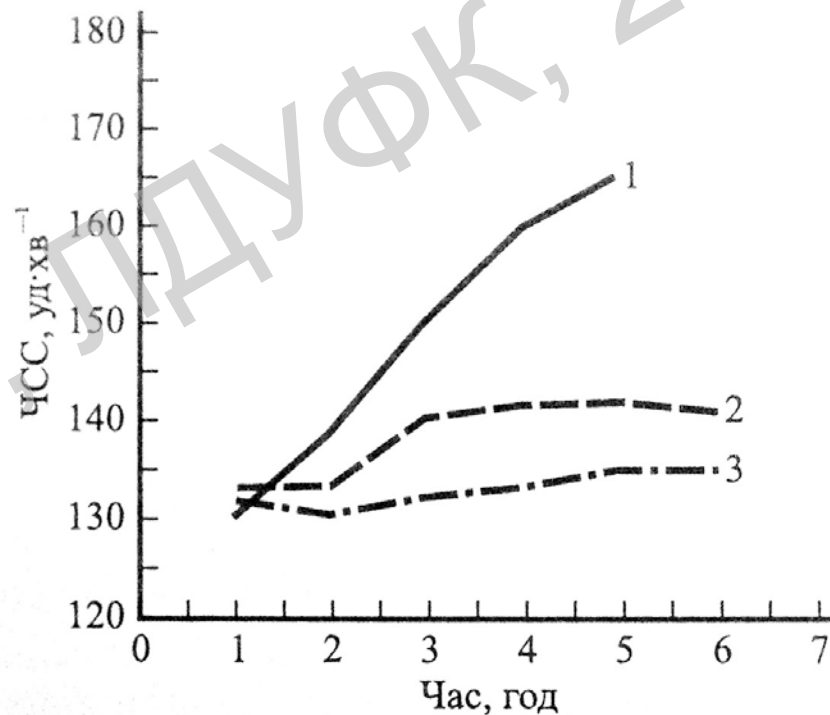
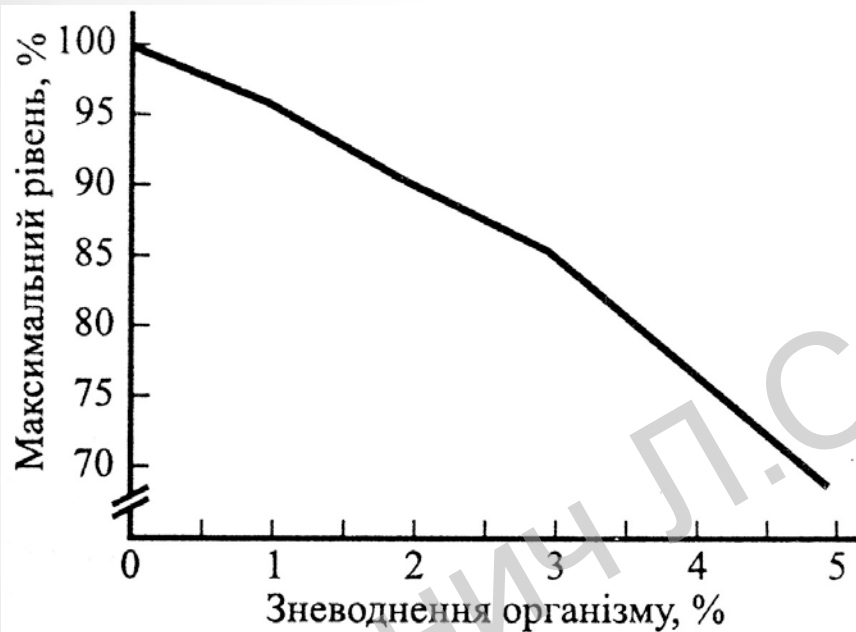
Зміни концентрації гормонів та глюкози у плазмі крові під час розвитку втоми

Зміна рівня глюкагону, інсуліну та глюкози плазми крові при тривалому навантаженні. 1 – нетреновані, 2 – тренovanі (за Дж.Х. Вілмором, Д.Л. Костіллом, 2003)

Зміна температури та водно-сольового балансу організму під час розвитку втоми

Рис. 14.8. Вплив виконання тривалого фізичного навантаження в умовах підвищеної температури довколишнього середовища на ЧСС іспитованих, які не споживали ніякої рідини (1), споживали сольовий розчин (2) та воду (3)

4. Особливості розвитку втоми при м'язовій роботі різного характеру та потужності

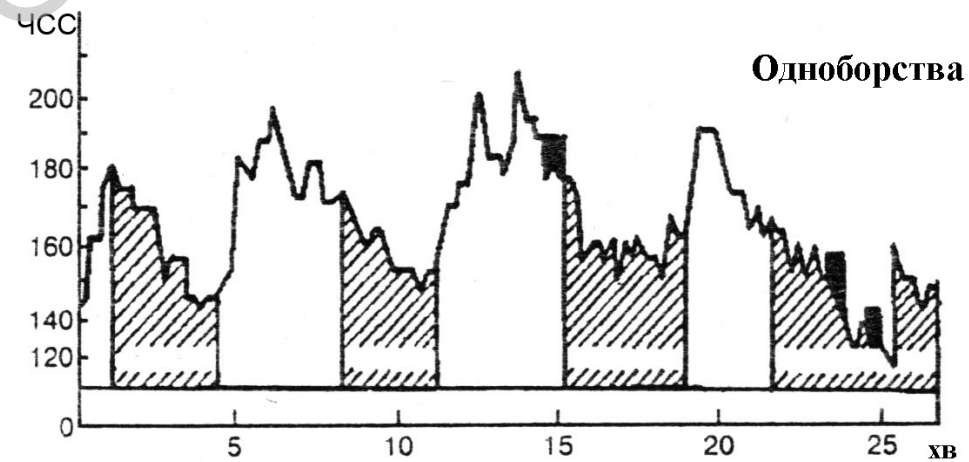
Основні механізми розвитку втоми під час циклічних вправ різної потужності

Зона потужності	Провідні механізми розвитку втоми
Максимальна	<i>Втома ЦНС і нервово-м'язового апарату (<u>виснаження КФ, забруднення АДФ, гіпоксія</u>)</i>
Субмаксимальна	<i>Втома ЦНС, нервово-м'язового апарату (<u>забруднення молочною кислотою, гіпоксія</u>), зміни гомеостазу (рН)</i>
Велика	<i>Втома вегетативних систем, <u>виснаження запасів глікогену у м'язах, забруднення молочною кислотою.</u></i>
Помірна	<i>Те саме, а також зневоднення, гіпертермія, порушення водно-сольового балансу, <u>отруєння продуктами розпаду білків (сечовина), втома ЦНС, виснаження запасів глікогену у печінці.</u></i>

Особливості розвитку втоми під час ситуаційних вправ

- втома сенсорних систем,
- втома вищих відділів ЦНС,
- механізми, що відповідають втомі циклічних вправ відповідної тривалості

Особливості розвитку втоми під час ациклічних вправ

Силкові та швидкісно-силкові:

- зміна функціонального стану м'язів,
- вплив статичних зусиль

Прицільні та вправи із складною координацією рухів:

- зміна функціонального стану м'язів,
- втома ЦНС

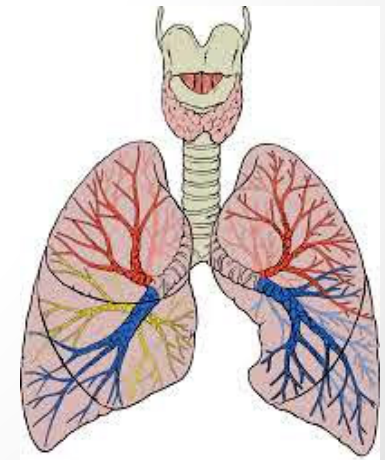
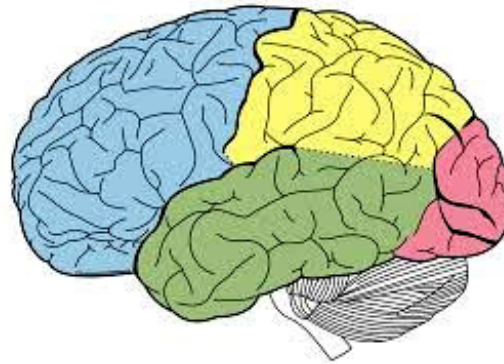
Класифікація статичних зусиль та особливості їхнього впливу на організм людини

Локальні

Регіональні

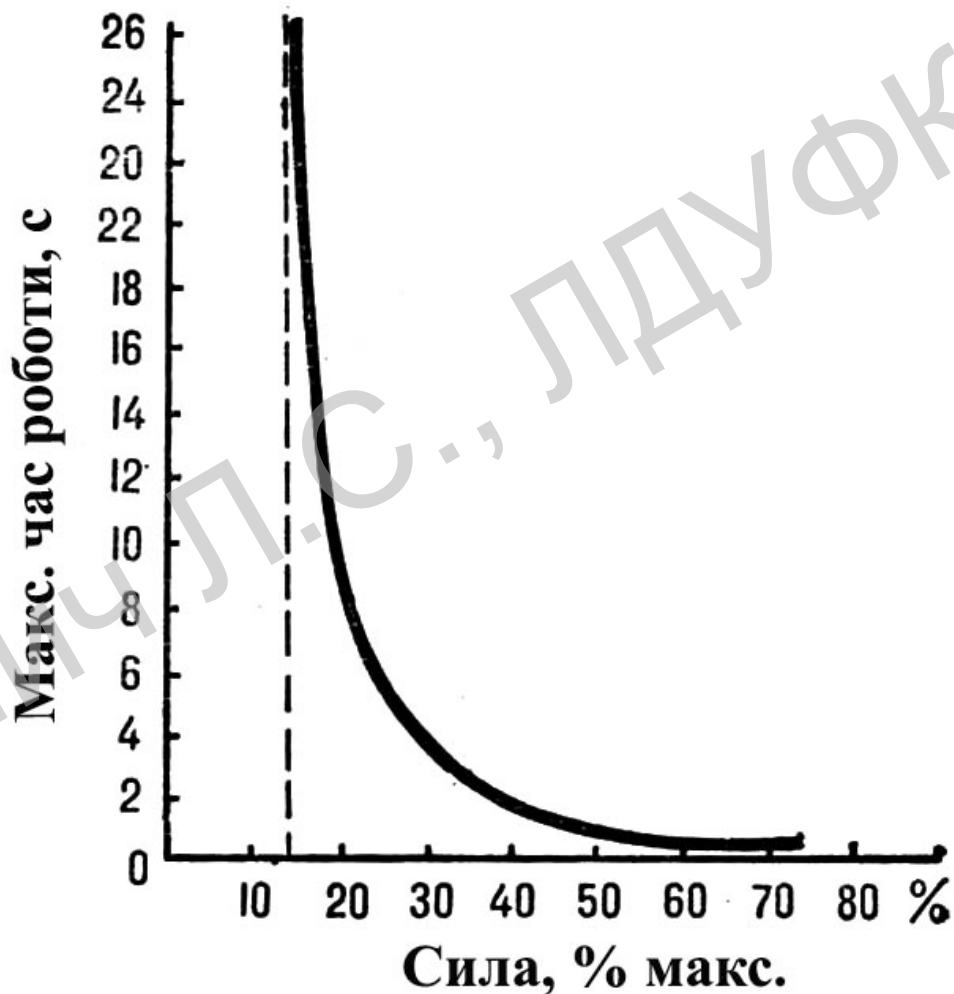
Глобальні

Малої, середньої і великої потужності

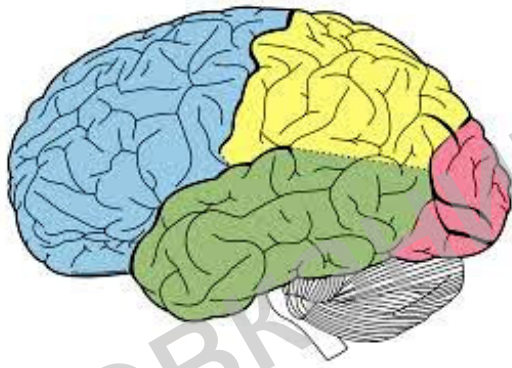
Залежність тривалості утримання статичного зусилля від сили скорочення м'язів

Особливості впливу важких глобальних статичних зусиль на фізіологічні системи

ЦНС

(швидкий розвиток позамежного гальмування)

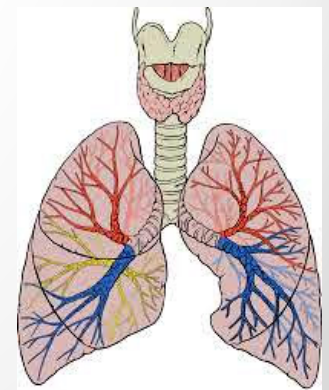
М'язи

(тетанічні скорочення, зростання периферичного опору, порушення кровопостачання, гіпоксія)

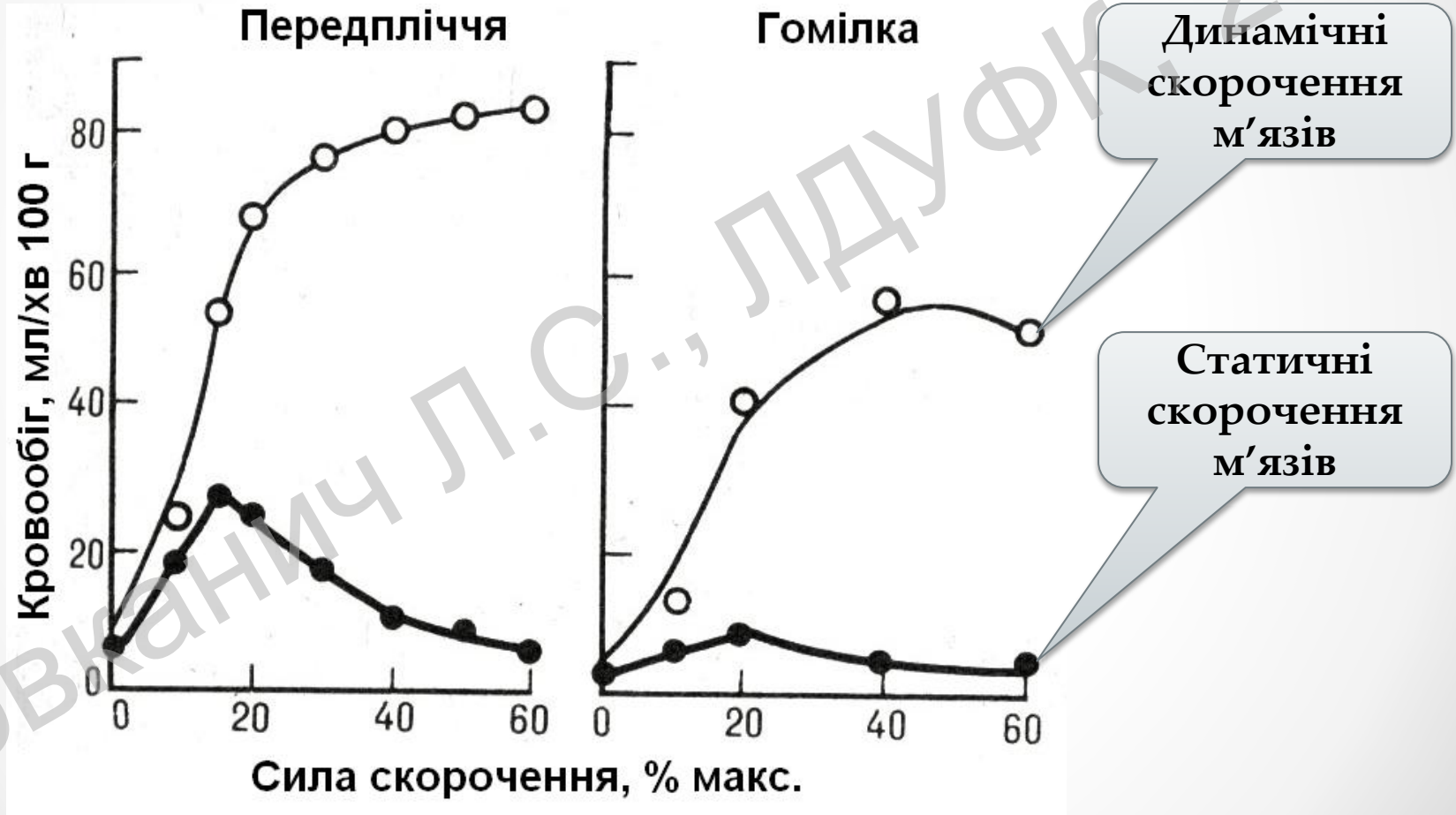

Вегетативні системи

(зменшення венозного притоку, різке зростання тиску, утруднення роботи дихальної системи)

Порівняння впливу динамічних та статичних скорочень на кровопостачання м'язів

Феномен Ліндгарда-Верещагіна

